

СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК 330.1 (477). 658:005.922.1:33

Денисов О.Є.

кандидат економічних наук, докторант,
Університет економіки та права «КРОК», м. КиївТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУРС СУТНОСТІ ТА СТАНОВЛЕННЯ ВЧЕННЯ
ПРО ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ГАЛУЗІ У ВІДКРИТІЙ ЕКОНОМІЦІ

У статті розглянуто проблему місця та ролі економічної безпеки галузі у функціонуванні відкритої економіки та з'ясовано, що в епоху глобалізації галузям належить функція формування конкурентного середовища. Встановлено зв'язок між безпекою галузі та держави, оскільки галузі з високим рівнем економічної безпеки продукують стабільні надходження до державного бюджету, сприяють зайнятості та конкурентоспроможності експорту. Для галузей із домінуванням іноземного капіталу приймаюча країна є сировинною базою, тому мета представників галузі полягає у підвищенні рівня власної безпеки та безпеки країни базування. Встановлено, що загрозами безпеці галузей економіки є експлуатація виробництв низького технологічного укладу, брак ресурсів для модернізації виробництв, тому запропоновано вимірювати економічну безпеку галузі через параметри конкурентоспроможності, технологічного розвитку та внеску у формування безпеки держави.

Ключові слова: економічна безпека галузі, конкурентоспроможність, глобалізація, галузь, вид економічної діяльності.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ДИСКУРС СУЩНОСТИ И СТАНОВЛЕНИЯ УЧЕНИЯ
ОБ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ОТРАСЛИ В ОТКРЫТОЙ ЭКОНОМИКЕ

Денисов О.Е.

В статье рассмотрена проблема места и роли экономической безопасности отрасли в функционировании открытой экономики и установлено, что в эпоху глобализации отраслям принадлежит функция формирования конкурентной среды. Установлена связь между безопасностью отрасли и государства, так как отрасли с высоким уровнем экономической безопасности производят стабильные поступления в государственный бюджет, способствуют занятости и конкурентоспособности экспорта. Для отраслей с преобладанием иностранного капитала принимающая страна является сырьевой базой, поэтому цель представителей отрасли заключается в повышении уровня собственной безопасности и безопасности страны базирования. Определено, что угрозами безопасности отраслей экономики являются эксплуатация производств низкого технологического уклада, нехватка ресурсов для модернизации производств, поэтому предложено измерять экономическую безопасность отрасли, используя параметры конкурентоспособности, технологического развития и вклада в формирование безопасности государства.

Ключевые слова: экономическая безопасность отрасли, конкурентоспособность, глобализация, отрасль, вид экономической деятельности.

THEORETICAL DISCOURSE OF THE NATURE AND FORMATION OF THE DOCTRINE
OF ECONOMIC SECURITY IN THE OPEN ECONOMY

Denisov O.

The article deals with the problem of the role of economic security of the industry in the functioning of an open economy. It is revealed that in the era of globalization industries have functions of forming a competitive environment. The connection between industry and state security has been established. Industries with a high level of economic security generate stable revenues to the state budget, promote employment and export competitiveness. For sectors with domination of foreign capital, the host country is a raw material base, so the goal of industry representatives is to increase the level of their own security and security of the host countries. It was established that the threats to the security of the Ukrainian industries are the exploitation of low-technological plants, lack of resources for the modernization of production. It is proposed to measure the economic safety of the industry through the parameters of competitiveness, technological development and contribution to the formation of state security.

Keywords: economic safety of industry, competitiveness, globalization, branch, type of economic activity.

Постановка проблеми. Економічну безпеку (далі – ЕБ) із позиції її об'єктів та джерел виникнення загроз категоризують за макро-, мікро-, мезорівнем і рівнем

особистості. Економічна безпека галузі поряд з ЕБ регіону, території, виробничого комплексу належить до мезорівня. Проблематика ЕБ галузі є малодослі-

дженою, проте об'єктивно важливою через значну відкритість національних ринків, домінування іноземних компаній на них, посилення процесів економічної інтеграції та глобалізації. Забезпечення економічної безпеки структуроутворюючих галузей національного господарства, ефективне та результативне їх функціонування у глобальному економічному просторі, високий рівень конкурентоспроможності та значимості галузей на світовому ринку уможливають формування високого рівня ЕБ держави, підприємств та особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Внесок у наукові дослідження змісту та ролі економічної безпеки галузі здійснили провідні вчені Т.Г. Васильців [1], В.В. Зубарев [2], О.І. Захаров, В.С. Сідак [4], О.Є. Користін [5], С.М. Лаптев, І.П. Мігус [9]. Теоретико-методологічні та прикладні аспекти класифікації та функцій галузі відображені у працях С.В. Мочерного [6], Л. Лозовського, Б. Райзберга, Е. Стародубцевої [10]. Попри наявність великої кількості наукових праць із питань взаємозв'язку об'єктів ЕБ та їх взаємовпливу потребує поглибленого дослідження ЕБ галузі як структурної одиниці мезорівня, яка піддається впливу процесам економічної глобалізації.

Постановка завдання. Метою дослідження є систематизація дефініцій і сутнісних характеристик понять галузі та економічної безпеки галузі, окреслення основних загроз ЕБ галузі, що пов'язані з інтеграцією та глобалізацією світогосподарських зв'язків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Регламент Європарламенту та Ради трактує галузь як сукупність підприємств, які виготовляють однорідну продукцію чи надають однорідні послуги й мають спільні ознаки виробничо-господарської діяльності. Галузь є макроекономічною категорією народного господарства та вважається мезорівнем економічної системи.

У ст. 260 Господарського кодексу України та статистичних класифікаціях термін «галузь» визначено як сукупність усіх виробничих одиниць, які здійснюють переважно однакові чи подібні види економічної діяльності. Таким чином, законодавство трактує галузь як вид економічної діяльності. Проте подібність видів економічної діяльності не є чітко визначеною, а термін «галузь» розглядається як у більш загальному, так і в конкретному контексті, саме тому доцільним є вживання саме терміну «галузь», а не терміну «вид економічної діяльності», що значно розширює концептуальні межі предмету наукового дослідження.

Згідно з Національним класифікатором видів економічної діяльності ДК 009:2010, найбільш узагальнені угруповання видів економічної діяльності на рівні секцій КВЕД визначають такі основні галузі (секції) економіки: сільське господарство, лісове та рибне господарство; переробна промисловість, добувна промисловість, розроблення кар'єрів та інша промисловість; будівництво; оптова, роздрібна торгівля, транспорт та ін.

Національну класифікацію видів економічної діяльності гармонізовано з Міжнародною стандартною галузевою класифікацією усіх видів економічної діяльності (ISIC, REV.4-2008) та з Класифікацією видів економічної діяльності Європейського Союзу (NACE, Rev. 2-2006). Діюча класифікація видів економічної діяльності містить чотири основні рівні: секції (галузі), розділи, групи та класи, що є ідентичним базовий між-

народній статистичній Класифікації видів економічної діяльності ЕС- NACE.

Економічна діяльність визначається як процес виробництва продукції товарів та послуг, що здійснюється з використанням первинних ресурсів: сировини, матеріалів, устаткування, робочої сили, технологічних процесів, тощо. Економічну діяльність характеризують витрати на виробництво, процес виробництва та випуск продукції. Основним видом економічної діяльності є той вид діяльності об'єкта, на який припадає найбільший внесок доданої вартості.

В Економічному словнику зазначається, що «галузь є сукупністю підприємств та виробництв, які характеризуються загальністю продукції, що виробляється; технологіями, що застосовуються; та потребами, які задовольняються» [10]. Відповідно до цього визначення, основними галузевими ознаками є випуск певної продукції, її виробництво та збут. В Економічній енциклопедії зазначаються базові галузі як вид економічної діяльності, зростання і розвиток яких визначає економічне зростання регіонів і міст. До базових галузей, як правило, належать ті, які експортують товари та послуги [6], за цим же джерелом визначаються передові галузі як низка ключових галузей, розвиток та взаємодія яких створює стимули для зростання всього народного господарства. Найважливішими характеристиками таких галузей є впровадження нових та складних технологій, використання передових досягнень науки й техніки, створення значної кількості продукції для інших галузей тощо [6]. У цьому контексті етимологія поняття «галузь» базується на техніко-технологічних характеристиках галузі та її ролі у зростанні національної економіки.

Підприємства однієї галузі характеризуються однаковим економічним призначенням продукції, однотипністю сировини та матеріалів, що використовуються ними у процесі виробництва, побудовою технологічних процесів, схожістю технічних баз виробництва, кваліфікацією та спеціалізацією кадрових ресурсів та умов праці, задіяними інтелектуальними ресурсами, рівнем технологічності процесів виробництва.

У структурі національної економіки кожної країни є також глобальні галузі промисловості. Це галузі, в яких стратегічні позиції конкурентів на даному географічному та національному ринках визначаються їхніми загальними глобальними позиціями, що є для економіки країни стратегічними, і продукцією, яка не тільки задовольняє потреби внутрішнього ринку країни, а й представляє її на зовнішньоекономічних ринках.

Ознаками приналежності підприємств до певної галузі є:

- наявність сукупності однорідних самостійних підприємств різної форми власності;
- однорідність вхідної сировини, ресурсів, матеріалів;
- єдність споживчого та економічного призначення виготовленої продукції;
- схожість, типовість процесу та технології виробництва продукту;
- специфіка матеріально-технічної бази, що має певну спеціалізацію, за типологією машин, обладнання, устаткування;
- специфіку кадрового ресурсу, що необхідний для забезпечення виробничого процесу.

Підприємства групуються в галузі за певними видами продукції, що вони випускають, чи схожістю технологічного процесу. Отже, галузю є сукупність організацій, підприємств, компаній, що об'єднані між собою за певним спільними функціями, виробничими та невиробничими ознаками: однотипністю чи схожістю продукції, технології її виробництва та застосуванням подібних видів матеріалів та сировини, а також напрямом задоволення потреб споживачів.

Важливим у формуванні поняття економічної безпеки галузі є розуміння її структури, що являє собою склад, взаємозв'язок та співвідношення окремих виробництв у рамках галузі та процесів, що протікають між ними та між підприємствами різних галузей. Прогресивність галузі визначається станом та рівнем технологій, що використовуються нею у процесі виробництва певного виду продукції, та впровадженням ефективних методів використання ресурсів, форм організації праці, контролю якості продукції та процесів виробництва. Фактори, що впливають на формування галузі, представлено на рис. 1.

Галузева структура є найбільш продуктивною, якщо вона ефективно використовує матеріальні, енергетичні, кадрові та природні ресурси та впроваджує сучасні високотехнологічні методи організації виробничого процесу з використанням передових процесних та технологічних інновацій. Значною мірою на розвиток галузі впливають процеси спеціалізації, диференціації, кооперації та інтеграції виробництва,

які призводять до виникнення стійких виробничих зв'язків підприємств як у межах самої галузі, так і на міжгалузевому рівні. Галузі України розвиваються в межах економічного потенціалу України з використанням природних, матеріальних та трудових ресурсів. Так, потенціал природних ресурсів України становить понад 200 видів корисних копалин, 5% запасів мінеральної сировини світу; земельні ресурси: 70% наявної площі – сільськогосподарські угіддя, родючий ґрунт та багатий природно-рекреаційний потенціал.

Незважаючи на досить потужну ресурсно-сировинну базу для забезпечення ефективного зростання, галузям країни не вистачає фінансових, енергетичних, необхідної якості та обсягу кадрових ресурсів. Основні загрози економічній безпеці країни та розвитку її галузей лежать у площині несвоечасного та недостатнього темпу здійснення економічних реформ. В основних галузях економіки країни до цього часу переважають матеріаломісткі, енергоємні та екологічно небезпечні технології. Низька якість продукції, відсутність упровадження сертифікації та контролю якості продукції та процесів її виробництва роблять продукцію галузей неконкурентоспроможною не тільки на зовнішньому, а й на внутрішньому ринку.

XXI ст. – це ера формування єдиного глобального ринку, де конкурентне середовище формують не країни, а галузі. Оскільки економічні інтереси бізнесу стають більш пріоритетними, ніж національні інтереси держави, то відбувається трансформація самих

Рис. 1. Фактори, що впливають на формування галузі

Джерело: сформовано автором на основі [2–4]

небезпек та загроз національним інтересам країн світової спільноти. На нашу думку, глобалізація та рівень розвитку тієї чи іншої галузі у контексті економічної безпеки мають певний дуалізм. З одного боку, рівень конкурентоспроможності та розвитку галузі у світовому просторі забезпечує певну стабільність надходжень до бюджету країни, чим підвищує рівень економічної стабільності та економічної безпеки країни. З іншого боку, виробничою основою галузі можуть бути підприємства, що належать міжнародним фінансово-промисловим групам та транснаціональним корпораціям, що розміщують свої підприємства на теренах різних країн і для яких пріоритетом виступають не інтереси певної країни та її мезорівня, а інтереси окремих власників міжнародних компаній, для яких країни є лише базами постачання сировинних та кадрових ресурсів. У такому разі структурні елементи галузей стають додатковими джерелами небезпек та загроз національним інтересам країни та її економічній безпеці.

Динаміка впливу зовнішньоекономічних чинників на стан економічної безпеки посилюється внаслідок активізації інтеграційних та глобалізаційних процесів у світовому економічному середовищі та активного інтеграційного руху України в Європейське Співтовариство. Глобалізація характеризується об'єднанням різних видів ринків (фінансових, товарних, послуг, інформації, трудових ресурсів та ін.). Це процес розвитку стійких зв'язків між національними економіками окремих країн, у результаті якого вони стають органічною частиною світового господарства [4]. Значна частина науковців тісно пов'язує стан та рівень економічної безпеки галузі з процесами інтеграції та глобалізації та визначає особливу роль конкурентоздатності як основного чинника в забезпеченні її економічної безпеки. Незважаючи на загальний позитивний вплив інтеграції та глобалізації на розвиток економіки країни, цей процес пов'язаний із виникненням та дією додаткових загроз економічній безпеці, пов'язаних із факторами зовнішньоекономічного середовища.

За Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України [8] загрозами економічній безпеці України є сукупність наявних та потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку для реалі-

зації національних інтересів в економічній сфері. На думку І.П. Мігус, загрози являють собою певну подію, що впливає на діяльність суб'єктів господарювання [9]. За визначенням Т.Г. Васильців загрози є сукупністю умов і факторів, які створюють небезпеку для реалізації економічних інтересів, які, своєю чергою, можуть створювати різноманітні ризики [1]. Отже, загрози економічної безпеки галузі можна визначити як сукупність умов подій та факторів, які створюють небезпеку для реалізації економічних інтересів підприємств галузі.

Загалом загрози економічній безпеці галузі можна класифікувати за такими параметрами (табл. 1).

Значними загрозами економічній безпеці галузі є високий рівень сегментування сучасного світового ринку, оскільки виробництво високотехнологічної продукції та високий рівень виробництва є перевагами підприємств високорозвинених країн, так званих країн «золотого мільярду», водночас ринок сировинних ресурсів, у тому числі природних, мінеральних та трудових ресурсів, закріплено за країнами, що розвиваються та мають недостатній рівень економічного розвитку. Значною мірою таке економічне розмежування підтримується розповсюдженням та дією транснаціональних корпорацій (ТНК), що значно монополізують зовнішні ринки та мають домінуючий вплив на діяльність галузей не тільки окремих країн, а й загального світового економічного простору, особливо у разі виходу окремих підприємств відповідних галузей на зовнішні ринки.

На думку провідних науковців [2; 3], у світі відбуваються процеси значного уповільнення науково-технічного розвитку внаслідок дії розвинених країн, що штучно продовжують життєві цикли застарілих товарів та сповільнюють циклічні коливання технологічного розвитку для отримання додаткових прибутків на обсяги інвестованих капіталовкладень.

В Україні основними експортоорієнтованими галузями є металургія та сільське господарство. При цьому чорна металургія є галуззю другого технологічного укладу, прокат сталі та енергетичне машинобудування – третього укладу, автомобілебудування, кольорова металургія, видобуток та переробка нафти, хімічна та нафтохімічна промисловість – четвертого технологічного укладу [7]. Сформувалася модель, за

Таблиця 1. Класифікація загроз економічній безпеці галузі

Ознаки	Види загроз
За тривалістю впливу	Тимчасові, довгострокові та постійні
За сферою виникнення	Внутрішні та зовнішні
За рівнем небезпеки	Відносно безпечні, небезпечні, надто небезпечні
За ступенем сформованості	Реальні, потенційні
За масштабами дії	Індивідуальні, локальні, національні
За характером виникнення	Хаотичні та системні
За складниками ЕБ	Фінансові, виробничо-технологічні, інноваційні, інвестиційні, енергетичні, імпорتنі, експортні, ринкові, кадрові, інформаційні
За характером дії	Прямі та непрямі
За рівнем оцінки	Несвідомі, уявні, захищені
За сферами	Внутрішньоекономічні та зовнішньоекономічні
За характером вияву	Безпосередні та опосередковані
За ступенем реалізації	Нереалізовані, частково реалізовані, реалізовані
За ставленням	Об'єктивні та суб'єктивні

Джерело сформовано автором на основі [2; 5; 7]

якою найбільш конкурентоздатними галузями на світовому ринку з динамічним зростанням показників експорту були галузі металургії та хімічної промисловості.

Висновки з проведеного дослідження. Глобалізація та інтеграція національних економік попри переваги містить і низку викликів та загроз для розвитку галузей країн, що активно долучаються до цих процесів. Насамперед це пов'язано з утратою конкурентоспроможності галузей на світовому ринку, їх занепадом на локальному та витісненням більш потужними іноземними конкурентами. У короткостроковій перспективі ЕБ галузі здатна підтримати ЕБ держави за

рахунок активного поповнення бюджету та валютних резервів надходженнями від експорту, однак у довгостроковій перспективі експлуатація галузей низьких технологічних укладів призводить до стагнації інноваційного розвитку країни та вихолощення її природно-ресурсного потенціалу. Таким чином, ЕБ галузі можна виразити системою таких параметрів, як здатність конкурувати на світовому та національному ринках за ціновими на неціновими параметрами, ступінь технологічного розвитку галузі й ефективності виробничих процесів, а також ступінь стратегічної значущості у формуванні позитивних індикаторів функціональних складників ЕБ національної економіки.

1. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення : [монографія] / Т.Г. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – 384 с.
2. Вплив глобальних, політичних, енергоресурсних та екологічних змін на воєнну безпеку держави : [монографія] / В.В. Зубарев, О.П. Кутувий, О.О. Свергунов, С.М. Тимченко. – К. : Інтертехнологія, 2009. – 256 с.
3. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : [монографія] / Л.С. Шевченко, О.А. Гриценко, С.М. Макуха [та ін.] ; за ред. Л.С. Шевченко. – Х. : Право, 2009. – 312 с.
4. Економічна безпека суб'єктів господарювання в умовах глобальної фінансової кризи (теоретико-методологічний аспект) : [монографія] / О.А. Кириченко [та ін.] ; УМБ Університету «КРОК». – К. : Дорадо, 2010. – 412 с.
5. Економічна безпека : [навч. посіб.] / О.Є. Користін, О.І. Барановський, Л.В. Герасименко [та ін.] ; за ред. О.М. Джуґі. – К. : Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури, 2010. – 368 с.
6. Економічна енциклопедія : у 3-х т. Т. 1. / С.В. Мочерний [та ін.]. – К. : Академія, 2000. – 864 с.
7. Левковець О.М. Податкові важелі в контексті формування заходів державної підтримки інноваційних процесів / О.М. Левковець // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2006. Т. III. – Вип. 220. – С. 825–837.
8. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ міністерства економіки України № 60 від 02.03.2007 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=97980.
9. Мігус І.П. Необхідність розмежування понять «загроза» та «ризик» при діагностиці економічної безпеки суб'єктів господарювання / І.П. Мігус, С.М. Лаптев // Ефективна економіка. – 2011. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.econotyu.nauka.com.ua/.
10. Райзберг Б. Современный экономический словарь / Б. Райзберг, Л. Лозовский, Е. Стародубцева ; 3-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 480 с.

E-mail: 0674455570@ukr.net